

ACC. N:R M.12438: /

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Folklivsarkivets frågelista nr 80: Öknamn, talesätt och skämt om olika bygders innevånare.

Lup 80
/

Öknamn på folket i grannsocknarna har knappast förekommit här. De benämndes 'jödringa' (göterydsbor), 'traringa' (trarydsbor), 'veseltöftaboa' (visseltoftaboar) osv. Jag har dock hört, att invånarna i Verum ibland benämnts 'vren^männlinga' (=vredmunlingar). "Skättilljunga tattra" (tattare) omtalades också, men jag vet inte, om därmed avsågs allt folket i Skättilljunga.

På ett ställe i Hallaryds socken ligger utgårdar och torp från fem olika byar samlade till en by för sig själv. Den kallas i regel Tunneby, men den benämnes också 'Stan'. Den som bor på de högst belägna gården i 'Stan' kallas ibland 'översten', en annan för 'borgmästaren' osv.

Från Hallaryd känner jag följande uttryck:

Om en träffar en person och misstänker att det är en hinne-

ACC. N:R M. 12438:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

rydsbo, så skall man sparka honom på smalbenen. Skramlar det då, så är det en hinnerydsbo, för han har ätit för mycket havrebröd. Man sade också, att när en hinnerydsbo skulle skita, så behövdes det tre man: en sket, en stod tillreds med en järnstång och bröt undan och en slog på ett pannejärn för att inte skriken skulle höras (även detta beroende på det torra havrebrödet).

Motsättningen skåningar - smålänningar kom ofta till uttryck här i gränsbygden. Vassa tungor fanns på båda sidor om gränsen. I Hallaryd sade man om en entonig eller oren sång, att "den låter som den biten de sjunga när de bära hem lik i Skåne". En person, som inte var alltför öuktig till att göra något kunde få höra, att han "skulle skickas till Skåne och sätta gåsalortar i halvtravar" (eller också "skickas till Sibirien och lusa apor"). På frågan "Vad skall vi göra?" gav man ofta svaret: "Vi få göra som de göra i Skåne när det regnar." - "Hur gör de där?" - "De låter det regna."

ACC. N:R M. 12438:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När en smålänning är på väg till Skåne för att arbeta i betfälten där och han blir tillfrågad varifrån han är, så svarar han: "Från magra Småland, gunås." Men när han är på hemväg från Skåne och har pengar på fickan, så blir svaret i stället: "Från stora Kronobergs län, va då, va då."

Till en dum person säger man: "Du är så dum, så den dummaste bonden i Skåne har inte så dum gris."

En sorts nejlikor kallas i Hallaryd för "jödringanäleko". Krombladen på dessa nejlikor är djupt flikiga, nästan som försedda med fransar. De ha därför liknats vid de huvudkläden med frans, som göterydskvinnorna förr hade då de gingo till kyrkan.

Med "ljungaskogresa" menades, att man tog en person (som satt på en stol eller på golvet) i benen och drog till, så att han åkte ett stycke på baken.

En visa vari man sökte härma skåningarnas uttal var denna:
Du skåning, du skåning, i mören ska du eda gröd
o döppa den i håning, så blör du tjock o föid.

3

ACC. N:R M. 12438:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Andra socknars uttal har man härmat i ramsor och berättelser. E-diftongens uttal härmas i följande: "Ja slo mitt bojn i en stojn så dä vojn i en ojnegrojn." (Hallaryd, Visseltofta m.fl. socknar) I Västra Göinge blir det i stället: "Ja sšo mitt bäun i en stänn så dä väun i en äunegräun." Och i Halland säger man: "Ja slo mitt bajn i en stajn så dä vajn i en ajnegrajn."

En smålänning och en skåning skulle tävla om vem som fortast kunde räkna upp fyra trädslag. Skåningen sade: "Ojna gran, ojna fer, ojna bög, ojna berk." Men smålänningen vann, ty han sade: "Alle, salle, pile, vie."

Att hallänningarna inte skilde på uttalet av sje- och tje-ljuden hade man lagt märke till. Man härmade en halländsk lerkärshandla~~te~~, som sade: "Hans' sjäring i Hiselt dä ä en satans sjäring. Hon har sjäret i bugen o dä onna bedet i mongen."

Man härmade också de halländska lerkärshandlarna som bjöd ut sina varor med orden: "Vell I sjöba larkar."

4

ACC. N:R M.12438:5

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Följande historier har jag hört i Hallaryd:

Sju skåningar hade kommit upp till Småland. Det var en varm sommardag och de varo svetta och varma. Så kom de fram till ett höraland som blommade. Ingen av dem hade satt ett sådant förr, utan de trodde, att det var en sjö. Så de kommo överens om att de skulle bada. De klädde av sig och gick ut i hören och tyckte det var så svalt och skönt. När de sedan kommo upp på "land" igen, så skulle de se efter, så att ingen hade drunknat. De räknade var och en av dem, men de fick det bara till sex. (För se var och en glömde räkna sig själv.) Men de kunde inte bli kloka på vem det var som hade drunknat. Men så var det en som kom på en bra idé. Tätt intill där de stodo låg en alldeles färsk "kolädda". Så gick de fram till den, och var och en stack näsan i koläddan, och sedan räknade de hålen i den. Det var sju stycken, och så förstod de, att ingen av dem hade drunknat.

Så reste de sex hem till Skåne, men den ene stannade kvar.

5

ACC. N:R M. 12438:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Han råkade en gång bli stucken av en bålgeting, och efter det var han fasligt rädd för bålgetingar. Så en dag var han ute och gick, och då skulle han gå över en smal spång över en å. När han kom mitt på spången, så mötte han en torbagge. Då sa han: "Ja du din rackare, jag känner allt igen dig, fast du har tatt en annan rock på dig." Och så klädde han av sig och vadade över ån i stället. För han trodde ju att det var en bålgeting.

En smålänning körde neråt skånska slätten med timmer, som han skulle sälja. En kväll nådde han inte fram till den gård där han brukade övernatta, så han körde in till en annan bondgård och frågade, om han fick bli där om natten. Men skåningabonden var ogin och sa nej. Det var alldeles omöjligt. När de hade stått där och ackorderat länge, så frågade smålänningen, om han åtminstone kunde få lasta av timret och ställa det uppåt husväggen. Jo, det kunde ju inte skåningabonden neka. Så började smålänningen lassa av sina fjölar och ställa dem mot väggen.

ACC. N:R M. 12438: 2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Till slut kunde inte skåningen bärga sig för nyfikenheten längre utan frågade smålänningen varför han gjorde så. "Jo," sa smålänningen, "så aviga som skåningarna är, så kan jag väl inte få sålt mitt timmer här, utan det är lika bra jag ställer timret här och sätter eld på det. Det lönar sig inte att köra omkring med det, utan jag kör hem i stället." Skåningen tyckte det var kvickt svarat, och dessutom ville han ju inte ha sin gård uppbränd, så han sa till smålänningen, att han kunde låta lasset vara och att han fick stanna över natten. Sedan brukade smålänningen övernatta där var gång han körde neråt Skåne.

Berättelsen om hur gud skapade Skåne och skam Småland men däremot skam skåningen och gud smålänningen är känd i Hallaryd och berättas i något olika versioner.

ACC. N:R M. 12438:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Förr mönstrade hallarydsborna i Göteryd, och eftersom det hörde till, att pojkarna skulle vara fulla på mönstringsdagen, så slutade den i regel med slagsmål mellan göteryds- och hallarydspojkar. Hallarydspojkar åkte hästskjuts till mönstringen, och de brukade alltid se till, att de hade kvicka och kraftiga skjutsbönder med hästar som kunde löpa undan bra. Någon gång lät det till och med hänt, att göterydspojkar gett sig i förväg neråt hallarydsvägen och legat i försåt, när pojkarna från Hallaryd kom vägen fram då de skulle hem.

Under de första decennierna av 1900-talet hände det också, att pojkar från Delary brukssamhälle och i synnerhet från Kopparebygds by i Göteryd kom ner till danstillställningar i Hallaryd för att ställa till bråk. Men detta har i stort sett upphört nu. Och det är väl, ty nu har Hallaryd kommit att ingå i Göteryds storkommun.

ACC. N:R M. 12438:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hur hallarydsborna kom i kontakt med folk från andra trak-
ter har i stort sett framgått av det föregående. Hallänningar
och västgötar kom som handlare. Nordskåningarna hade man mycket
kontakt med, ty Hallaryds förbindelser har alltid huvudsakligen
varit söderut. Slättborna träffade man, när man körde "råjso"
(resor), d.v.s. körde neråt slätten med timmer.

Mot städers och samhällens invånare var man nog i regel rätt
skeptiskt inställd. De tog ju gärna tillfället i akt att driva
gäck med bönderna. Delary, som var det närmsta fabrikssamhället,
hade dåligt rykte, och där fanns nog förr också en del individer
av sämre klass.

9

Vid dialektuppteckningar i Visseltofta för några år sedan sade en gumma om en brödbit, att "den var så hård, så man kunde slå ihjäl smålänningar med den". När jag påpekade, att i Hallaryd sade man att "man kunde slå ihjäl troll med den", så sa gumman: "Ja da ä väl inte sa stor skillnad."

I Visseltofta kyrka kunde man förr komma direkt utifrån och upp på en sidoläktare utan att märkas så mycket från själva kyrkorummet. En del smålänningar från byarna närmast gränsen brukade ofta gå upp på denna läktare, och den kallades därför "smålänningsläktaren". (Detta berättade min moder, som vuxit upp i Hallaböke by och i barndomen ofta besökte Visseltofta kyrka. För några år sedan frågade jag en del personer i Visseltofta, om de kände till namnet, men ingen av de tillfrågade hade hört det))